

Akademik Franjo Šanjek (1939. – 2019.)

Istaknuti hrvatski povjesničar, sveučilišni profesor, redovnik dominikanac, tihi pregaoc hrvatske znanosti, koji je značajno pridonio naobrazbi mnogih generacija studenata, današnjih profesora, znanstvenika i kulturnih djelatnika, akademik Franjo Šanjek zauvijek nas je napustio 27. srpnja 2019. Njegovim odlaskom Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ostala je bez jedinog svećenika među njezinim redovitim članovima, a naša akademska zajednica bez najutjecajnijeg i najuglednijeg hrvatskog znanstvenika s područja crkvene povijesti te jednog od najznačajnijih predstavnika hrvatske medievistike općenito.

Franjo Šanjek rodio se u Poljani Biškupečkoj (župa sv. Ilije) kraj Varaždina 29. ožujka 1939., ali je u matičnu knjigu kao nadnevak upisan 1. travnja. Pučku školu pohađao je u susjednom mjestu Sveti Ilija (1946. – 1950.), a srednju najprije u Zagrebu u Interdijacezanskoj srednjoj vjerskoj školi za spremanje svećenika (1950. – 1952.), potom u Varaždinu (1952. – 1953.) i u Bolu na otoku Braču u Dominikanskoj klasičnoj gimnaziji, gdje je 1957. položio ispit zrelosti (maturu). Filozofsko-teološki studij pohađao je na Visokoj dominikanskoj bogoslovnoj školi u Dubrovniku između 1958. i 1962. (uz prekid od 1959. do 1961. zbog vojne obveze), gdje je stekao bakalaureat iz filozofskih znanosti. Studij potom nastavlja na istoj Visokoj dominikanskoj bogoslovnoj školi u Dubrovniku, a teološki studij na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, studirajući do 1966. kada postiže magisterij iz teoloških znanosti. Iste godine upisao je studij pomoćnih povijesnih znanosti u Vatikanu (Scuola pontificia di paleografia e diplomatica) koji završava 1968. stekavši diplomu paleografa i arhivista. Iste godine započinje studij religijske povijesti na École Pratique des Hautes Études – Odsjeku religijskih znanosti i na Faculté des Lettres et Civilisation Sveučilišta Paris-Sorbonne (Paris IV) gdje je 27. svibnja

1971. stekao doktorat iz povijesnih znanosti na temelju disertacije *Les "chrétiens bosniaques" et le mouvement cathare dans l'Occident médiéval aux XVe-15e siècles*. Pariško je sveučilište preuzelo tu disertaciju u svoja izdanja i publiciralo je 1976. godine. Godine 1972. akademik Šanjek stekao je i diplomu iz crkvene povijesti na École Pratique des Hautes Études te diplomu iz francuskog jezika.

Akademik Šanjek bavio se nastavničkom i znanstvenom djelatnošću. Još za vrijeme trajanja studija u Parizu 1970. bio je izabran i potvrđen od Velikog kancelara asistentom na Katedri crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu na kojem predaje od 1971./1972. opću i povijesnu metodologiju, pomoćne povijesne znanosti i srednjovjekovnu povijest Crkve u Hrvata. Umirovljenjem mons. dr. Antuna Ivandije (1982.) preuzima cjelovit *cursus* povijesti Crkve u Hrvata, predajući kolegije iz starokršćanske arheologije i povijesti sakralne umjetnosti. Za te je kolegije izdao i skripte i udžbenike. Konceptijom svojih predavanja sadržajno je i bitno unaprijedio nastavni proces. Njegova velika aktivnost pokazala se i u suradnji sa studentima s kojima je rekonstruirao "dossier" nadbiskupa Stepinca iz 1943. godine.

Godine 1975. izabran je i potvrđen od Velikog kancelara sveučilišnim docentom na Katedri crkvene povijesti, a 1984. djeluje u svojstvu pročelnika Katedre crkvene povijesti i predstojnika Instituta za crkvenu povijest. Izvanrednim profesorom imenovan je 1993., redovnim 1998., a 2003. izabran je za redovnog profesora u trajnom zvanju. Od akad. god. 1994./1995. do 1997./1998. obnašao je funkciju dekana pri istoj ustanovi. U ožujku 1996. bio je supotpisnik ugovora između Katoličkoga bogoslovnog fakulteta i Sveučilišta u Zagrebu čime je svoj matični fakultet vratio pod okrilje Sveučilišta u Zagrebu iz kojeg je režimski bio isključen još 1952. Za dekanske službe isposlovaio je i redovito napredovanje profesora Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u okviru Ministarstva znanosti i Sveučilišta u Zagrebu, reorganizirao plan i program studija (racionalizacijom predmeta s 92 na 60) i prijelaz s Kaptola 29 u Vlačku 38 (1998.).

Izvan matičnog fakulteta akademik Šanjek je od samih početaka i utemeljenja bio profesorom na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Tako je od akad. god. 1994./1995. do 2013. na studiju povijesti predavao kolegije: Srednjovjekovna povijest, Pomoćne povijesne znanosti, Uvod u pomoćne povijesne znanosti, Hrvati i sveučilišna Europa (12. – 18. st.): hrvatski prinos europskim integracijama, Opća i posebna diplomatika, kronologija i sfragistika te na studiju hrvatskog latinитета bio je predavač i nositelj kolegija Latinska paleografija i epigrafija. Na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci od 1999. predavao je kolegij Gradski i komunalni život u Hrvatskoj, 12. – 16. st., a od 2009. i predmete iz područja pomoćnih povijesnih znanosti. Tijekom akad. god. 2015./2016. na Hrvatskom katoličkom sveučilištu predavao je kolegij Srednjovjekovna baština Hrvata.

Kao predavač izvodio je nastavu i na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na Poslijediplomskom znanstvenom studiju sociologije (1996.) i Poslijediplomskom znanstvenom studiju pedagogije (1998.). Također je na Poslijediplomskom

doktorskom studiju kroatologije Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu bio nositelj kolegija Srednjovjekovni kulturni krajolici na hrvatskom prostoru.

Zbog svog je eruditskog znanja i stručnosti vrlo često bio pozivan kao gost predavač na strana sveučilišta: Fribourg (Švicarska, 1986. i 2008.), Ottawa (Kanada, 1987.), Carcassone (Francuska, 1991.) i Pariz (više puta između 1971. i 1980. predavač gost na E.P.H.E. Paris IV – Sorbonne; 2007. na Katedri za modernu povijest, također Paris IV-Sorbonne). Tijekom svoje znanstveno-nastavničke karijere sudjelovao je i na brojim znanstvenim skupovima i kongresima u zemlji i inozemstvu (primjerice Rimu, Parizu, Reimsu, Salernu, Sofiji, Lublinu, Šibeniku, Dubrovniku, Splitu, Zagrebu itd.). Suradivao je na brojnim domaćim i stranim projektima poput edicija *Dictionnaire de l'histoire et de géographie chrétiennes* (Paris – Louvain), *Suovremena katolička enciklopedija* (Split, 1988.), *Crkveno-povijesni atlas srednje i istočne Europe* (Lublin), *Opći religijski leksikon* (Zagreb, 2002.), *Encyclopedia of the Middle Ages* (Cambridge). Bio je voditelj projekata Značenje jadranskog prostora u kontekstu europskih društvenih procesa, 15. – 20. st., Srednjovjekovna znanstvena baština Hrvata na kojemu je radilo više od deset znanstvenika i Hrvati i „Europa duha“ od 15. do 18. stoljeća te suradnik na nekoliko domaćih i međunarodnih projekata.

Akademik Franjo Šanjek obnašao je i brojne službe u znanstvenim i kulturnim krugovima. Bio je prvi predsjednik Hrvatskoga nacionalnog odbora za povijesne znanosti (1992. – 1999.) i Nacionalnog odbora za komparativnu crkvenu povijest (1995. – 2005.). Pod njegovim je predsjedanjem na kongresu u Montréalu 1995. Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti primljen u Comité international des sciences historiques. Kao predsjednik Hrvatskoga nacionalnog odbora za povijesne znanosti 1999. organizirao je i Prvi kongres hrvatskih povjesničara u Zagrebu. Kao sveučilišni profesor bio je član Matične komisije za filozofiju i teologiju (od 1994. do 2009., a u mandatima od 1999. do 2005. i njezin predsjednik) i Područnog vijeća za humanističke znanosti (2005. – 2009.) te od 2001. do 2011. član Odbora za dodjelu državnih nagrada za znanost Hrvatskog sabora i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Bio je i član Komisije za žrtve rata i poraća (1992.), a od 2005. bio je predsjednik Upravnog vijeća Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata u Zagrebu.

Akademik Franjo Šanjek bio je inicijator i jedan od osnivača Instituta za crkvenu povijest pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Jedan je od utemeljitelja (1977.) i glavni urednik (od 1978.) svjetski renomiranog časopisa *Croatica christiana periodica*, čime je znatno pridonio stvaranju institucionalne podrške proučavanju crkvene povijesti na modernim znanstvenim principima u Hrvatskoj te predstavljanju njezinih rezultata domaćoj i međunarodnoj znanstvenoj zajednici. Bio je član uredničkog odbora časopisa *Mémoire dominicaine* (Pariz), *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (Zagreb), *Heresis* (Carcassonne), *Starine HAZU* (Zagreb) i glavni i odgovorni urednik *Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* te glavni urednik *Radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Đakovu*.

Dana 30. siječnja 1997., Razred za društvene znanosti HAZU izabrao ga je svojim redovnim članom. Od 2008. do 2016. bio je voditelj Akademijina Zavoda za povijesne znanosti u Zadru, a od 2016. do smrti voditelj Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Đakovu. Član je Predsjedništva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti od 2011. do 2014., a od 2015. do 2018. bio je tajnik Razreda za društvene znanosti HAZU. Svojim priložima iz povijesti Crkve i kronološkim pregledom zbivanja sudjelovao je u važnom Akademijinu projektu Hrvatska i Europa (sv. I. – IV.). U listopadu 2009., u ime Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, organizirao je međunarodni znanstveni skup uz 200. obljetnicu Ilirskih pokrajina pod naslovom "Hrvati i Ilirske pokrajine, 1809. – 1813.", a 2015. skup posvećen biskupu J. J. Strossmayeru.

Godine 1996. predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman odlikovao ga je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića za osobite zasluge u kulturi, a 2004. primio je Godišnju državnu nagradu za značajno znanstveno dostignuće na području humanističkih znanosti, za važnu knjigu *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13. – 15. st.)*. U veljači 2020. predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar-Kitarović posmrtno ga je odlikovala Redom Danice hrvatske s likom Antuna Radića za osobite zasluge u razvoju i promicanju crkvene i nacionalne povijesti u Republici Hrvatskoj i svijetu.

Tijekom svog znanstvenoistraživačkog rada koji je trajao više od nekoliko desetljeća ostvario je izniman prinos hrvatskoj povijesnoj i teološkoj znanosti. Najpotpuniji pregled njegova stvaralaštva objelodanjen je u opsežnom djelu naslovljenom *Humanitas et litterae: ad honorem Franjo Šanjek*, zborniku koji su 2009. objavili njegovi prijatelji i kolege njemu u čast, u povodu proslave njegova sedamdesetog rođendana.

Po svojem znanstvenom opusu, koji je doista impozantan može ga se ubrojiti među vodeće hrvatske medieviste, s tim da je u nekim pitanjima crkvene povijesti (pitanja 'krstjana') bio najbolji poznavatelj problematike ne samo u nas, nego i u svijetu. Od 1971. kada je obranio doktorsku disertaciju na Pariškom sveučilištu, svoje znanstveno istraživanje usmjerio je na proučavanje krstjana heterodoksne Crkve bosanske s posebnim naglaskom na mjesto i ulogu u europskim religioznim gibanjima od 13. do 15. stoljeća. U tom kontekstu objavio je više fundamentalnih izvornih tekstova za proučavanje evangeličkih i katarsko-dualističkih zajednica u europskom srednjovjekovlju. Njegova knjiga *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13. – 15. st.)* rad je goleme erudicije i profinjenoga znanstvenog interpretiranja višestoljetnih događanja oko bosansko-humskih krstjana, u kojem su sabrana sva relevantna vrela koja se odnose na taj odsječak hrvatske prošlosti. Svoj je znanstvenoistraživački rad usmjerio i ka istraživanju utjecaja i uloge Hrvata na duhovna, intelektualna, kulturna i politička gibanja u srednjovjekovnom i humanističkom razdoblju. Stoga su za hrvatsku historiografiju od kapitalne važnosti njegova djela o Hermanu Dalmatincu, vrlo uglednom Istraninu svjetskog glasa, filozofu, astronomu i prevoditelju koji je svojim radovima uvelike poslužio Albertu

Velikom, Tomi Akvinskom i drugima, zatim o zagrebačkom biskupu Stjepanu II. Baboniću o kojem je pisao u više studija, nadalje o izuzetnom srednjovjekovnom intelektualcu i prvom hrvatskom blaženiku Augustinu Kažotiću o kojem je u svojim radovima prikazao sve aspekte života tog velikog dominikanca koji je studirao na Pariškom sveučilištu i bio utemeljitelj prvog visokog učilišta u Hrvata, katedralne škole gdje su voditelj škole kanonik-lektor i njegovi pomoćnici poučavali klerike i siromašne studente. U svom znanstvenom radu akademik Šanjek obradio je i lik Jurja iz Slavonije, svećenika-glagoljaša akvilejske dijeceze o kojem inače postoji bogata literatura, ali je u nas manje poznat, zatim Ulriha Pariškog, Pavla iz Krbave, Mihovila Jurjeva iz Trogira, Petra, sina Mihovila Jurjeva iz Trogira, Marka iz Srijema, Benedikta iz Srijema te Pavla Nikolina, koji su u 14. i 15. stoljeću na Pariškom sveučilištu postigli naslove licencijata, magistra ili doktora *artium liberalium*. Velik prinos povijesnoj, ali i teološkoj znanosti u nas predstavljaju njegove studije o Dubrovčaninu Ivanu Stojkoviću, profesoru, diplomatu i humanisti o kojemu je 1983. u Dubrovniku organizirao i prvi međunarodni teološki skup naslovljen "Misao i djelo Ivana Stojkovića Dubrovčanina". Također, hrvatskoj i svjetskoj znanstvenoj zajednici priredio je i njegovo najznačajnije djelo *Tractatus de Ecclesia*, prvu sustavnu ekleziološku raspravu iz pera jednoga katoličkog teologa. Akademik Šanjek također je objavio vrlo važno djelo Pavla Dalmatinca, prvog provincijala dominikanske provincije u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, *Disputatio inter christianum romanum et patarenum bosnensem* na osnovi rukopisa iz venecijanske biblioteke Marciana, iz kojeg je vidljivo da je pisac tog djela bio vrlo dobro upoznat s problemom bosanskih krstjana u doba njegova pisanja (13. st.) što je od iznimne važnosti za analitičko produbljivanje tog aspekta hrvatske povijesti u Bosni. Također je javnosti predstavio i njegovo djelo *Summa de poenitentia*, prvi priručnik za ispovjednike u povijesti katoličke teologije. Akademik Šanjek je u hrvatskoj historiografiji osim u srednjovjekovlju dao i izniman prinos u proučavanju djelovanja hrvatskih humanista i ranonovovjekovnih pisaca, u prvom redu djelovanju Labinjanina Matije Vlačića Ilirika, Šibenčanina Antuna Vrančića, Dubrovčanina Mavra Orbinija, Pavla Rittera Vitezovića i drugih. Godine 1994. u suradnji s Mirjanom Polić Bobić objavio je djelo hrvatskog dominikanca Vinka Paletina *Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda Zapadne Indije/Tratato del derecho y justicia dela guerra que tienen los reyes de España contra las naciones dela Yndia Ocidental* (1559.). Potrebno je napomenuti da, iako je u primarnom fokusu istraživanja akademika Šanjeka starije razdoblje hrvatske povijesti, njegova znanstvena djelatnost proteže se i na modernije doba (19. i 20. st.) gdje je također ostavio značajan trag. U prvom redu to se odnosi na njegove studije o biskupu Josipu Jurju Strossmayeru, zatim Franji Račkom, prvom predsjedniku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, nadbiskupu Alojziju Stepincu te djelovanju Crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu (1941. – 1945.), ali i odnosima Crkve i države i poratnom razdoblju u svjetlu hrvatskog i jugoslavenskog tiska. Nije zanemariv ni njegov rad na proučavanju

odnosa Apostolske Stolice, tj. pape Ivana Pavla II. i hrvatskog naroda o čemu je u suradnji s Božidarom Petračem 1995. objavio i dokumentarnu knjigu *Ivan Pavao II. i Hrvati*, te uvodni tekst Pape, Apostolska Stolica i Hrvati za Mercierovu knjigu *Povijest Vatikana* (2001.). U suradnji s istaknutim znanstvenicima Philippeom Chenauxom i Emiliom Marinom uredio je izdanje *La Chiesa croata e il Concilio Vaticano II* (2011.). Godine 2017. u suradnji s Brankom Grbavac priredio je prvi i jedini *Leksikon hrvatskoga srednjovjekovlja* u kojem je sadržano gotovo sve ono što su Hrvati na razini znanstvenih, književnih, filozofskih, umjetničkih i drugih postignuća ostvarili i na taj način pridonijeli europskoj i svjetskoj kulturnoj baštini.

Akademik Franjo Šanjek nije bio zatvoren u okvire znanstvenih istraživanja već je nemali dio svojega životnog poziva namijenio širenju najviših katoličkih ideala, posebice onih vezanih za ekumenizam i toleranciju među ljudima bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Te je ideale zastupao pišući brojne popularno-znanstvene radove u svjetovnom i vjerskom tisku (*Hrvatska revija, Kana, Crkva u malom, Augustin Kažotić*, feljtoni u dnevnom tisku poput *Vjesnika, Večernjeg lista* i dr.). Važan prinos dao je i jačanju hrvatsko-francuskih kulturnih i znanstvenih veza te s time povezanim transferom modernih historiografskih metoda i modela iz francuske u hrvatsku historiografiju te je predstavio postignuća hrvatske znanosti francuskoj i frankofonoj znanstvenoj zajednici. Uz to je, posebice u razdoblju Domovinskog rata, ali i kasnije, svojim djelovanjem u frankofonom svijetu bitno pridonosio promjeni stavova o Hrvatskoj te time pomagao proces njezine međunarodne afirmacije. Također je bio čest i tražen sugovornik mnogih radijskih i televizijskih emisija.

Akademik Franjo Šanjek bio je i redovnik dominikanac. Prve zavjete u Hrvatskoj dominikanskoj provinciji položio je 17. kolovoza 1958., a svečane 27. rujna 1963. Za svećenika je zaređen 29. lipnja 1965. u Zagrebu. Bio je član zagrebačkoga dominikanskog samostana Kraljice sv. krunice. U svojoj je zajednici obnašao brojne dužnosti: u više mandata bio je arhivist, samostanski lektor, regens studija, učitelj studenata te član raznih vijeća, povjerenstava i komisija Hrvatske dominikanske provincije. U lipnju 2003. bio je izabran te od Generalne kurije dominikanskog reda potvrđen za provincijala Hrvatske dominikanske provincije, ali je tu službu zbog svojih brojnih obaveza otklonio.

Zbog golemog istraživačkog opusa i znanja akademik Šanjek uživao je u svijetu i u nas ugled istaknutog medieviste čiji su se radovi, rezultati i stavovi pratili i bilježili u stručnim časopisima te citirali u radovima drugih istraživača što bez sumnje služi na čast hrvatskoj povijesnoj i teološkoj znanosti. Hrvatsku znanstvenu zajednicu obogatio je ne samo brojem znanstvenih priloga i njihovim raznovrsnim sadržajem nego i svojim duhovnim djelovanjem, čovjekoljubljem i nesebičnom željom da pomogne svima čemu sam mnogo puta mogla osobno i svjedočiti. Moje poznanstvo s akademikom Šanjekom seže još iz doba mojih studentskih dana kada mi je na današnjem Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu predavao opću povijest srednjeg vijeka i pomoćne povijesne znanosti. Već tada sam uvidjela da se radilo o

profesoru čiji je rad sa studentima bio specifičan, posve drukčiji od nerijetko krute profesorske uštogljenosti. Često nas je savjetovao i pribavljao potrebnu literaturu, dijeleći čak i vlastite knjige kako bi nam pomogao u studiju. Bio je omiljen profesor među studentima čiji su rad i djelovanje u meni produbili interes za proučavanje razdoblja srednjeg vijeka. Po završetku studija kada sam se zaposlila u Odsjeku za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti započela je naša suradnja i druženje koje se s vremenom pretvorilo u istinsko prijateljstvo. Jedan od elemenata koji je pridonio razvoju našega prijateljskog odnosa bila je i činjenica da sam mu od 2008. bila i asistentica u izvođenju nastave na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Akademik Šanjek često je posjećivao i naš Odsjek, gdje smo razgovarali o raznim temama. Bio nam je uvijek pri ruci, pomažući svojim znanjem, iskustvom i korisnim savjetima. Gotovo svake godine odlazio je u Pariz i po povratku iz Pariza uvijek bi nas obradovao nekim simboličnim poklonom. Njegova mirna narav i ljudska nesebičnost koje su ga krasile pozitivno su utjecale na sve u njegovoj blizini pa stoga ni ne čudi što je dao golem i nemjerljiv prinos stvaranju plejade vrsnih znanstvenika i stručnjaka, bilo u ulozi sveučilišnog profesora, mentora, recenzenta ili akademika. Jednostavno, mogu reći kako je svima nama bio svjetionik znanosti i mudrosti i kako tek sada kada više nije među nama možemo uvidjeti kakvog smo velikana imali i kako sam uistinu imala privilegij učiti od njega i njegovih nepresušnih izvora znanja te surađivati s njime. Njegovim odlaskom hrvatska znanost i društvo općenito izgubili su vrsnog čovjeka i znanstvenika koji je znao čitati znakove vremena i koji je u znanost uložio svega sebe, svoje znanje i plemenitost koji su ga krasili za njegova iznimno aktivnog života. Dana 31. srpnja 2019., na zagrebačkom groblju Mirogoj oprostili smo se od plemenitog čovjeka čiji će vedar duh zauvijek živjeti u našim srcima. Na svemu što je učinio za Akademiju, za naš Odsjek, naše kolege izražavamo mu veliku zahvalnost te će svima nama ostati u trajnom i prijateljskom sjećanju.

Branka Grbavac

